

KÜTÜPHANECİLİĞİMİZİN ANA SORUNLARI VE OKUL KÜTÜPHANESİ

Dr. Özer SOYSAL

Türk Kütüphaneciliği'ni esastan ilgilendiren sorunlar bilinmeden okul kütüphanelerimizin dertlerini sıhhatle dile getirme ve çare gösterme olanağı yoktur. Konuya, okul kütüphanesi'ni tanımlıyarak girelim. İlk bakışta okul kadar yaygın ve kapsamlı bir anlama sahip görünen okul kütüphanesi terimi, gerçekte, daha sınırlı bir kavramı ifade eder. Örneğin, üniversite yahut akademi de okuldur, ancak, bu kuruluşlara ait kütüphaneler ayrı bir tür meydana getirirler. Kısaca, bunlar okul kütüphanesi değildir.

Buna karşılık, ilkokullarla meslekî, teknik ve genel kültür veren orta dereceli öğretim kuruluşlarında oluşan okul kütüphanesi terimi kapsamına girer. Bu sınırlama da dikkate alınırsa okul kütüphanesi şöyle tanımlanabilir: Bunlar, günlük öğretim işlemi ve tüm okul hayatında gittikçe etkin ölçüde yer alan bir eğitim aracı, bu nedenle de okul'un bütünleyicisidir.

Okul kütüphaneleri, ekonomik ve sosyal yapı itibariyle gelişmiş ülkelerde dahi sorunları diğer kütüphane türlerine oranla daha yoğun olan kuruluşlardır. Bu yoğunluk, okul kütüphanesi'nin değişen ve gelişen sosyal-egitimsel koşullar sonucu XX. Yüzyıl başında âdeta yenisinden oluşması, yani genç bir kuruluş olmasından doğar.

Ancak, okul kütüphaneleri'nin gelişmiş ülkelerde yüz yüze geldiği sorunlarla Türkiye gibi gelişme halindeki ülkelerde çatıştığı sorunlar arasında dikkate değer bir fark vardır. Gelişmiş bir ülkede okul kütüphanesi sorunu, esas itibariyle, kütüphane'yi daha etkin hale getirecek meslekî teknik ve tedbirleri araştırma ve daha iyi hizmet için kütüphane standartlarını geliştirme noktasında toplanır. Halbuki, gelişmekte olan bir ülke, ilkin, okul kütüphanesi'ni okul sistemi'nin ta-

mamlayıcı ögesi ve eğitim programı'na kaynak kabul eden bir anlayış ve politikaya sahip olmak zorundadır.

Az gelişmişliğin başlıca nedenlerinden birisi eğitilmiş insan gücünde nicelik ve nitelik yönünden mevcut yetersizlik olduğuna göre, böyle bir politikaya olan ihtiyaç ve kütüphane'ye bu alanda düşen görevin ağırlığı kendiliğinden ortaya çıkıyor.

Yukarıda, 'Türk Kütüphaneciliği'ni esastan ilgilendiren sorunlar bilinmeden okul kütüphanelerimizin dertlerini sıhhatle dile getirme ve çare gösterme olanağı yoktur' dedik. Bize kalırsa, Türkiye'de okul kütüphaneleri'nin bugün içinde bulunduğu yüz kızartıcı durum, Yeni Türk Devleti'nin kuruluşundan bu yana derece derece rol oynayan şu etkenlerin sonucudur :

- 1) Eğitim politikamızın kütüphane müessesesi'ne karşı ötedenberi izleyegeldiği umursamaz tutum,
- 2) Türk Kütüphaneciliği'nin kendine özgü bir temel program ve stratejiye sahip olmayışı,
- 3) Genel eğitim ve özellikle kütüphanecilik yatırımlarının planlanışındaki sakatlık.

Bu etkenler dikkate alınmadıkça sadece okul kütüphanesi değil, genel olarak kütüphaneciliğimizin son elli yıllık geçmişi ve mevcut durumunu değerlendirmede başarılı olunamayacağı muhakkaktır. Türkiye'nin kütüphanecilik sorunlarını sadece şu veya bu ögenin yokluğu ile izaha çalışmak köklü bir çözüm sağlamaz. Çünkü, sorun, görünüşte bina, personel, bütçe yahut koleksiyon yetersizliği, gerçekte ise, bu yetersizliği yaratan anlayış, daha doğrusu anlayışsızlıktır. Bu görüş, bazı varsayımlara değil, yakın dönemdeki kütüphanecilik uygulamamızın sonuçlarına dayanır.

Eğitim politikamızın kütüphane müessesesi'ne karşı takındığı olumsuz tavır kütüphanecilik hayatımızı bir bütün olarak etkilerken en büyük tahrifatı okul kütüphaneleri'nde yapmıştır. Bunlar yıllardır, hareketsiz ve çoğu kez unutulmuş kuruluşlar halinde bulunuyorlar. Bugün, ilk ve orta dereceli okullarımızda varlığından söz edilen kütüphaneler, eğitsel bir ünite olmaktan çok herhangi bir denetimde sorulabileceği için saklanan 'teftiş fırçası'dır. Çünkü Okul Kütüphanesi, diğer kütüphanelerimiz gibi, vasıta değil gaye olarak düşünülür. Aslında eğitim işlemini bütünleyici bir rol oynaması gereken kütüphane, bizde, yönetmelik hükmünü yerine getirmek endişesinin sonucu olduğundan âdeta okul'dan kopmuş bir parça, hattâ yüktür.

Okul programlarına hâkim temel görüş yakından izlenirse, pek yaygın olan bir kanaat aksine, bunların son yıllarda değil 1926'dan beri aktif metod anlayışı üzerine kurulduğu anlaşılır. Ancak bu programlar, öğrenciye, ne kütüphane'de rahatlıkla kullanabileceği zaman ne de gerekli kütüphane eğitiminin koşullarını verebilmiştir. Aynı programlar, ders konularının işlenişinde kütüphane kaynak ve hizmetleriyle organik bir bağ kurma lüzumu da duymaz. 1930'larda bir grup eğitimcinin okul kütüphaneleri'ni ıslah amacıyla giriştiği çaba ise, programlardaki bu aksama nedeniyle sonuçlanmamıştır. Okul kütüphaneleri'nin kuruluş ve çalışma koşullarını düzenlemek üzere ancak 1959'da bir yönetmelik hazırlanabilmesi de soruna ne kadar geç eğilindiğini gösterir.

Okul kütüphanesi anlayışı böyle bir çerçeve içinde kalan ülkede, yeterli bir hizmet için gerekli asgari olanaklar dahi sağlanamaz ve sağlanamayacaktır. Beş yıllık kalkınma plânları'nın uygulanmaya konduğu 1963'ten önceki dönemde, bazı gelişmelere rağmen, kütüphaneciliğimiz çözümlenmemiş bir sorun halinde kaldıysa, bunun ilk ve en önemli etkeni olarak, olumsuz etkilerini okul kütüphaneleri'nde kısaca işarete çalıştığımız anlayış ve tutum üzerinde durmak gerekir. Bir başka deyişle, Türkiye'de kütüphanecilik sorunu'nun çözümlenmesinde ön ve kaçınılmaz şart, kütüphane müessesesi'nin genel eğitim politikası ve planlaması'nda alacağı yeri dikkatle araştırmak ve esaslarını süratle ortaya koymaktır.

1961 Anayasası'nın getirdiği başlıca yeniliklerden birisi olan planlı kalkınma formülü, diğer sosyal kuruluşlar gibi eğitim müessesesi ve O'nun bir ögesi olan kütüphaneler için de yeni bazı kavram ve görevler getirmekteydi. Nitekim, 1963—1967 dönemini kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda kütüphaneler, ifade şekli yetersiz de kalsa, bir eğitim sorunu olarak kabul edilmiştir. Bu noktada, kütüphanelerimizi işlek ve topluma yararlı kılma olanağı, önceki dönemde rastlanmayacak ölçüde artmıştı. Bütün mesele, okul kütüphaneleri de dahil, tüm kütüphanelerin planda alması gereken yeri yahut plan hedeflerine ulaşmada nasıl yararlı olabileceklerini saptamak, savunmak ve kabul ettirmektir. Ne yazık ki o zaman bu önemli fırsat kaçırılmıştır. Çünkü anılan dönemde kütüphaneciliğimiz daha kendi içinde ve çapında bir ön planlamadan, açıkçası, uygulamada kendisine yön veren ciddi bir programdan yoksundu. İşin daha da acı olan yönü, Türk Kütüphaneciliği'ni kalkınma planlarında bilinçli, güçlü yani kişilik sahibi bir öge kılacak iç planlamanın hâlâ gerçekleşmeyişidir.

Böyle bir ön ya da iç planlamaya olan ihtiyaç gerçekten büyüktür. Kütüphane sorununu savunulabilir veya anlaşılır hale getirmek istiyorsak, devlet'ten herhangi bir talepte bulunmadan önce, kütüphanelerimizin bir sosyal kuruluş olarak dayandığı, yöneldiği ilke ve amaçların neler olduğunu, verecekleri hizmetin şekil ve tabiatını saptayan bir program geliştirmek zorundayız. Bu yapılmadıkça, personel, koleksiyon, bütçe ve yerleşme ihtiyaçları tamamiyle sağlansa bile, kütüphanelerimizin fonksiyonlarını gereğince yerine getirmesi mümkün olabilecek midir? Ön planlamada gösterilecek başarı, kütüphane müessesesi'nin planlama uzmanlarınca daha ciddi bir konu olarak düşünülüp değerlendirilmesine de katkıda bulunabilir. Amacı, kalkınmanın hedef, metod, strateji ve kaynaklarını göstermek olan plan, şayet kütüphane müessesesi'ni ilk beş yılda **egitim**, ikinci beş yılda **kültür** sorunu olarak işlemek suretiyle bazı sapmalar yapıyorsa, aksayan bir nokta olmak gerekir. Sosyal planlamacı'nın nasıl bir düşünceyle yaptığını bilmediğimiz bu saptırma, üzerinde ayrıca durulacak önemde bir konudur.

Bütün kütüphane sistemi ve bu arada okul kütüphanelerimizi de temelden ilgilendirdiğine inandığımız sorunları kısaca işaret ettikten sonra, taşıdığı önem bakımından, bir hususa ayrıca değinmek yerinde olur. Bu husus okul kütüphaneleri'nin yönetim şekline ilişkindir. Öteden beri ait bulunduğu, oku, dolayısıyla o okulun bağlı olduğu öğretim ünitesi, tarafından âdeta kendi başına erk bir yönetim içinde tutulan okul kütüphaneleri'nin, yapılan çalışmalara göre, Milli Eğitim Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün sorumluluğuna verilmesi düşünülmektedir. Bu sorumluluğun mahiyet ve kapsamının ne olduğunu bilmediğimizden tahmine dayanan görüşler ortaya atmak istemiyoruz. Ancak, yapılacak değişiklik Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'ne okul kütüphaneleri'nin yönetim, organizasyon ve denetim gibi hayati unsurlarını kontrol olanağı sağlayacaksa, bu, çok önemli bir aşamadır. Böylece, yıllardır sahipsiz kalmış okul kütüphaneleri, merkezi bir otorite altında toplanmış olur. Değişiklik bu yönde ise, ortaya ciddi bazı sorunların çıkacağını da ifade zorundayız.

Böyle bir sorumluluk, herşeyden önce, Kütüphaneler Genel Müdürlüğü Merkez örgütünde değişikliğe yol açacak niteliktedir. Yönetimi altındaki kütüphanelere, sayısı binleri bulan ve ileride açılması muhtemel okul kütüphaneleri'nin de eklenmesi, anılan Genel Müdürlük bünyesinde münhasıran bu alanda çalışacak ayrı bir ünite'nin teşkilini zorunlu hale getirir. Bu ünite'nin personel kadrosunda aranacak niteliklerle kütüphanelerde uygulanacak yönetim ve organizasyon ilkeleri, çalışma metodu ve gözetilecek standartlar başlıbaşına birer sorun

olacaktır. Daha da önemlisi, Genel Müdürlüğün, sorumluluğunu resmen yüklenmeden önce, okul kütüphanelerimizin bugünkü durumunu ayrıntılarıyla yansıtan bir envantere sahip olması beklenir.

Söz konusu envanter, gerek Merkez Örgütü'nde kurulacak yeni ünite'nin hacmı, gerekse kütüphane ihtiyaçlarının saptanması ve alınacak tedbirler konusunda ilgililere ışık tutacaktır. Kuruluş hazırlıklarına temel ve Milli Eğitim Bakanlığı'ndan yapılacak taleplere gerekçe teşkil edecek böyle bir envanter çalışması okul kütüphaneleri konusunda atılacak bu yeni adımın başarı koşuludur. Bu davranış, ayrıca, eğitim planlaması'nda okul kütüphanesi'nin önemini izah ve ilgilileri ikna yönünden de yarar sağlayabilir.

Nihayet Genel Müdürlük, ilgili ve yetkili mercilerin dikkatini daha çabuk çekmek için bazı örnek okul kütüphanesi projeleri üzerinde çalışmak durumundadır. Çeşitli öğretim kademelerinde uygulanması halinde bu yoldan geniş bir çevreyle diyalog kurulabilir. Aslında bu nitelikte projeler, aydın kitleden sade vatandaşa kadar kütüphane görgü ve tecrübemiz hatırlanırsa, her kütüphane türü için geçerli hatta elzemdir. Kaldı ki, kütüphanelere ayrılan ve yetersizliğinde herkesin birleştiği ödeneğin, hiç bir zaman somut sonuçlar vermeyen dağınık yatırımlar yerine belli merkezlerde uygulanacak muhtelif öncü kütüphane projeleri'ne tahsisi bugün için belkide tek geçerli yoldur.